

100 років кафедрі урології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця: сторінки історії

О. Д. Нікітін, С. П. Пасєчніков, С. В. Головка, Я. М. Клименко, В. С. Грицай, П. О. Самчук, М. О. Ясинецький, Г. Д. Резніков, С. О. Метельський

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ

Історія кафедри урології в Київському медичному інституті бере початок з 1924 року, хоча перші кроки у викладанні цієї дисципліни були зроблені ще наприкінці XIX століття. У 1880 році на медичному факультеті Київського інституту почав діяти факультативний курс урології, який послідовно вели приват-доценти О. А. Ростицький, А. К. Флейшер, Н. В. Соломка, А. Г. Радзівський.

У 1922 році в Київському інституті удосконалення лікарів А. А. Чайка почав читати доцентський курс урології. Він з 1908 до 1911 року навчався у Військово-медичній академії (м. Санкт-Петербург) у видатного хірурга С. П. Федорова, а в 1914 році захистив докторську дисертацію на тему «До техніки нефротомії». Професор А. А. Чайка у 1924 році організував і очолив кафедру урології в Київському медичному інституті та започаткував створення Київської наукової школи урологів, яка визначала подальший розвиток урології в Україні в цілому. Він організував і протягом багатьох років керував науковим товариством урологів України, був Головою 1-го з'їзду урологів України в 1938 році та Почесним Головою II конференції урологів колишнього СРСР у 1951 році.

Перебуваючи на посаді головного хірурга евакуаційного пункту III Українського фронту за часів Другої світової війни, головним хірургом Київського окружного шпиталю (1945–1962) та продовжуючи успішно керувати кафедрою урології Київського медичного інституту (до 1960 року), генерал-майор медичної служби професор А. А. Чайка набув великого досвіду хірурга-уролога. Він опублікував близько 100 наукових робіт, присвячених ушкодженням нирок та інших органів сечової системи, захворюванням передміхурової залози, сім'яних міхурців, проблемам гнійної хірургії. Ним розроблена оригінальна техніка нефротомії й відновлення сечових шляхів при облітерації, він також є автором розділів «Пошкодження і захворювання сечоводів» у «Посібнику для практичного хірурга» під ред. С. С. Гирголава (М.; Л., 1931. – Т. 7) та «Оперативне лікування захворювань простати» в монографії «Оперативна урологія» під ред. С. П. Федорова, Р. М. Фронштейна (М.; Л., 1934).

Київська урологічна школа, започаткована професором А. А. Чайкою, є найбільшою і найпліднішою в Україні. Прогресивного розвитку київській урології надали учні професора А. А. Чайки: професор О. В. Проскура, професор Ю. Г. Єдиний, доцент В. Н. Скляр, професор П. М. Федорченко, академік О. Ф. Возіанов.

Професор А. А. Чайка (1881–1968) (робота художника О. О. Мурашка)

На момент заснування у 1924 році базою кафедри було 19-те відділення Київського окружного військового шпиталю на 60 ліжок. Кафедра функціонувала протягом 5 років. З 1928 до 1937 року урологія викладалась факультативно на кафедрах госпітальної та факультетської хірургії. Заняття проводили доценти О. Д. Панченко і П. І. Гельфер (Фото. 1).

П. І. Гельфер очолив відновлений курс урології у 1933 році та у 1937 році захистив докторську дисертацію на тему «Смещенная почка и ее лечение».

У 1938 році відновлену кафедру урології очолив професор П. І. Гельфер. Асистентами кафедри були Б. Ф. Златман, Ю. Л. Холчанський, М. Б. Пластунов. У той час кафедра розташовувалась на базі 25-ліжкового відділення залізничної лікарні.

Фото 1. Професор П. І. Гельфер

У період Другої світової війни, коли Київський медичний інститут був евакуйований у м. Челябінськ, викладання урології проводили у факультетській хірургічній клініці, переважно у поліклінічних умовах.

З 1945 року, з переходом професора П. І. Гельфера на роботу в Київський інститут удосконалення лікарів, кафедру урології знову очолює професор А. А. Чайка. Працювали з ним доцент

**Фото 2. Професор
О. В. Проскура**

**Фото 3. Доцент
В. М. Скляр**

О. В. Проскура (Фото 2) та асистенти Б. Ф. Златман, О. І. Янушевський, Ф. М. Шесткин. У 1952–1953 роках викладацький склад значно оновлюється. Закінчивши клінічну ординатуру при цій самій кафедрі, асистентами стають В. М. Скляр (Фото 2) і М. В. Двоглазов (Фото 4). Доцент О. В. Проскура обирається

завідувачем кафедри урології Київського інституту вдосконалення лікарів, де стає професором. А курс урології Київського медичного інституту продовжує очолювати генерал-майор медичної служби професор А. А. Чайка.

У післявоєнний період, до 1975 року, клінічною базою кафедри (а часом – курсу) було урологічне відділення, розташоване в одноповерховому корпусі № 10 лікарні № 14, де функціонувало 90–100 ліжок. На той

час це була найбільша в Україні за своїм оснащенням та можливостями клініка, яка повністю забезпечувала всю ургентну та планову допомогу урологічним хворим м. Києва та багатьох областей.

Коло наукових та практичних інтересів клініки урології Київського медичного інституту завжди було дуже широким, а авторитет – надзвичайно великим. Постійна увага приділялась таким поширеним захворюванням, як аденома і рак передміхурової залози, сечокам'яна хвороба. Наприклад, ще в той час, коли хірургічне лікування аденоми передміхурової залози здійснювалось виключно у два етапи, клініка вже виступала ініціатором більш ранньої діагностики цього захворювання та одномоментної аденомектомії. З цієї проблеми професор А. А. Чайка був доповідачем на І з'їзді російських хірургів у 1924 році та на конференції урологів України в 1934 році.

Співробітники клініки вперше в СРСР і водночас з урологами провідних країн Заходу розробили техніку промежнинної аденомектомії та радикальної операції з приводу раку передміхурової залози. Розроблена та впроваджена в практику операція черезчеревної трансплантації сечоводів у кишечник за наявності пухлин та пошкодження сечового міхура. Багато праць присвя-

чено проблемам сечокам'яної хвороби, особливо у дітей (В. М. Єдиний, 1958–1960) (Фото 5).

Результатом цих робіт стало розроблення ультразвукового та електрогідрравлічного обладнання для цистолітотрипсії «Урат-1», розроблений київським НПО «Квант» (Ю. Г. Єдиний, О. Г. Балаєв, 1962). Запропоновано та впроваджено у практику оригінальний ек-

**Фото 5. Професор
Ю. Г. Єдиний**

трактор для видалення каменів сечоводу (В. П. Пашковський). Уперше в СРСР розроблена та впроваджена в практику томографія нирок (Ю. Г. Єдиний, 1955).

Аналізуючи проблеми туберкульозу сечостатевої системи, співробітники кафедри довели необхідність нефроуретеректомії при туберкульозі нирки (1951). Уперше в СРСР професор А. А. Чайка розробив техніку везикулектомії. З появою антибактеріальних протитуберкульозних препаратів вивчається їх дія та ефективність при різних формах туберкульозу сечових та статевих органів, переглядається тактика хірургічного лікування цих захворювань. Цій проблемі присвячено кілька дисертаційних робіт (М. В. Двоглазов, Л. Г. Плужніков та ін.).

Важливе місце в науково-практичній діяльності клініки посідає проблема побутових, вогнепальних та операційних ушкоджень сечостатевих і суміжних органів. Обґрунтовується і пропагується метод дренивання порожнини таза за Буяльським. Пропонуються і вдосконалюються методи оперативного лікування посттравматичних звужень та облітерацій уретри, що досить часто спостерігаються у повоєнні роки. При складних звуженнях заднього відділу уретри професор А. А. Чайка запропонував ефективний метод пластики під назвою «модуляція уретри на товстому дренажі», який позбавив багатьох хворих від довічного надлобкового сечоміхурового дренивання, або від вимушеної пересадки сечоводів у кишечник. Цій проблемі присвячені докторська дисертація В. Л. Полонського, кандидатські дисертації С. А. Лейбеля, Є. І. Добровольського та ін.

Великий досвід набуто кафедрою з діагностики та лікування тяжких і дуже поширених на той час травматичних міхурово-піхвових норниць. Цій проблемі присвячена докторська дисертація О. В. Проскури. Розроблена і впроваджена у клінічну практику черезміхурова фістулографія при сечоміхурово-піхвових норницях (О. Ф. Возіанов, В. М. Скляр). Кафедра першою в Україні почала вивчати проблеми дитячої урології. З її ініціативи було відкрито перше в Україні дитяче урологічне відділення. Наукові дослідження та клінічні спостереження знайшли відображення в цілій низці кандидатських дисертацій, присвячених питанням дитячої урології (Ю. Г. Єдиний, В. М. Скляр, Л. В. Штанько, О. В. Терещенко, О. Ф. Возіанов та ін.).

А. А. Чайка сприяв відкриттю кафедр і курсів урології у багатьох медичних інститутах України, а також

в організації в Україні науково-дослідного інституту урології та нефрології.

У 1960–1966 рр. кафедра реорганізована в доцентський курс, який очолює доцент В. М. Скляр. Протягом 1966–1981 рр. відновленою кафедрою керував професор С. Д. Голігорський (Фото 6).

У ці роки наукова робота кафедри була присвячена проблемам хронічного пієлонефриту, ниркової недостатності, дитячій урології, застосуванню радіологічних методів діагностики в урології. Результати наукових пошуків знайшли своє відображення в 14 монографіях, 270 наукових статтях та 4 збірниках наукових робіт, присвячених актуальним питанням урології та нефрології, які вийшли під редакцією С. Д. Голігорського. Монографії С. Д. Голігорського «Очерки урологической семиотики и диагностики», «Пиелонефрит», «Острая почечная недостаточность» неодноразово перевидавались і з написаною сумісно з професором А. Я. Пителин тритомною серією «Избранные главы урологии и нефрологии» (1968–1973) досі вважаються класикою і надбанням вітчизняної урології та нефрології. Захищають докторські дисертації О. Ф. Возіанов, М. Т. Терехов, кандидатські дисертації В. Д. Байло, М. Д. Зайченко, В. Р. Габович, В. Д. Яременко, С. П. Пасечніков, В. П. Пінчук, П. І. Пивоваров, М. О. Гуцу та ін.

Фото 6. Професор С. Д. Голігорський

З 1981 до 2011 року керівником кафедри був учень професора А. А. Чайки заслужений діяч науки, академік НАН та АМН України, Герой України, професор О. Ф. Возіанов (Фото 7).

У 1987 році професор О. Ф. Возіанов стає одночасно директором Інституту урології та нефрології. Він засновник, а з 1993 року – президент Академії медичних наук України. Науковий шлях О. Ф. Возіанова пов'язаний з кафедрою урології Київського медичного інституту (нині – Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця), де він працював асистентом, доцентом, професором, а з 1981 року – завідувачем кафедри. На базі цієї кафедри були засновані лабораторії радіонуклідної (1972 р.) та термографічної (1983 р.) діагностики урологічних захворювань, а в інституті урології відкриті перші в Україні відділення екстракорпоральної літотрипсії (1990 р.) та ендоскопічної урології (1998 р.).

Розроблено класифікацію передраку простати та сечового міхура. Коло наукових інтересів академіка О. Ф. Возіанова охоплювало багато питань теоретичної та клінічної урології. Він є автором близько 30 патентів, понад 750 наукових праць, 50 монографій. Серед останніх такі, як «Хирургия рецидивного нефролитиаза» (1984 р.), «Основы практической урологии детского возраста» (1985 р.), «Передрак та ранні форми раку сечового міхура» (1994 р.), «Атлас-руко-

Фото 7. Академік О. Ф. Возіанов

водство по урологии» (2002 р.), «Гостра ниркова недостатність» (2003 р.), «Рак передміхурової залози» (2004 р.), «Диагностика и гормонотерапия рака предстательной железы» (2004 р.), «Невідкладна урологічна допомога» (2006 р.), два видання підручника «Урологія» (1993 р.; 2002 р., 2-е видання доповнене, перероблене) та ін. За розроблення і впровадження нової методики аденомектомії простати, що дала великий медичний та соціально-економічний ефект, професору О. Ф. Возіанову присуджена Державна премія УРСР в галузі медицини (1983 р.).

Учні академіка О. Ф. Возіанова з числа співробітників та пошукувачів кафедри успішно захищають дисертації: С. П. Пасечніков – докторську, В. О. Попов, О. П. Тихоненко, І. М. Дикан, О. А. Голець, І. М. Сінішин, С. М. Півторак, В. Г. Бідний, О. Д. Нікітін, М. І. Полянська та ін. – кандидатські.

У 2011–2021 рр. кафедру урології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця очолював вихованець кафедри, учень професора С. Д. Голігорського та академіка О. Ф. Возіанова, професор С. П. Пасечніков (Фото 8).

У 1978 році він захистив кандидатську дисертацію на тему «Функціональний стан нижніх сечових шляхів у хворих на аденому передміхурової залози», а в 1990 році – докторську дисертацію на тему «Термографічна діагностика урологічних захворювань». З 1988 року по сьогодні С. П. Пасечніков керує відділом запальних захворювань ДУ «Інститут урології імені академіка О. Ф. Возіанова НАМН України». У 1994 році йому присвоєне вчене звання професора кафедри урології.

Професор С. П. Пасечніков безпосередньо брав активну участь у створенні першої в Україні лабораторії термодіагностики. Під його керівництвом та за особистою участю впроваджені нові прогресивні методи діагностики та лікування хворих на запальні захворювання органів сечової та чоловічої статевої систем, пухлини передміхурової залози, сечокам'яну хворобу.

водство по урологии» (2002 р.), «Гостра ниркова недостатність» (2003 р.), «Рак передміхурової залози» (2004 р.), «Диагностика и гормонотерапия рака предстательной железы» (2004 р.), «Невідкладна урологічна допомога» (2006 р.), два видання підручника «Урологія» (1993 р.; 2002 р., 2-е видання доповнене, перероблене) та ін. За розроблення і впровадження нової методики аденомектомії простати, що дала великий медичний та соціально-економічний ефект, професору О. Ф. Возіанову присуджена Державна премія УРСР в галузі медицини (1983 р.).

Фото 8. Професор С. П. Пасечніков

Вперше визначено негативний вплив збудників захворювань, що передаються статевим шляхом, на перебіг і результати хірургічного лікування пухлин простати, розроблено ефективні методи етіотропної діагностики й профілактики ускладнень. Також вперше встановлено роль оваріального циклу в патогенезі гострого неускладненого пієлонефриту і розроблені алгоритми прийняття рішень для практикуючих лікарів. Пошукачі та аспіранти з числа співробітників кафедри успішно захищають кандидатські дисертації: В. С. Грицай, Я. М. Клименко, П. О. Самчук продовжують працювати на кафедрі на посадах доцентів. Упроваджені сучасні малоінвазивні хірургічні технології, а саме: контактна лазерна уретероліто-трипсія та лапароскопія.

Під керівництвом професора С. П. Пасечнікова підготовлено та захищено 24 кандидатські і докторські дисертації, пройшли навчання та підвищили свою кваліфікацію багато студентів, викладачів та фахівців-урологів, які згодом стали завідувачами кафедр, клінік та відділень, працюють у різних регіонах України та поза її межами.

Професор С. П. Пасечніков виявив себе талановитим організатором урологічної допомоги на посаді головного позаштатного спеціаліста МОЗ України (1993–2005 рр. та 2007–2011 рр.).

Результати наукових досліджень професора С. П. Пасечнікова викладені у понад 600 наукових працях, зокрема 32 – у виданнях, що входять до Scopus, 10 монографій, 17 підручників та навчально-методичних посібників, 34 винаходи.

За його редакцією у 2013 році видано перший національний підручник «Урологія», підготовлений колективом провідних вітчизняних фахівців відповідно до

**Фото 9. Професор
О.Д. Нікітін**

сучасної навчальної програми для студентів медичних факультетів вишів IV рівня акредитації. Він знайшов широке схвалення урологічної спільноти, викладачів і студентів, підручник вийшов також англійською мовою (2016 р.), а з 2015 року, оновлюючись, перевидається українською (2015 р., 2019 р.) та англійською мовами (2020 р.).

З 2021 року кафедру урології успішно очолює її вихованець, учень академіка О. Ф. Возіанова та професора І. І. Горпинченка доктор медичних наук, професор О. Д. Нікітін (Фото 9).

Під його керівництвом збільшилась кількість напрямів наукових досліджень та чисельність аспірантів, поширилось міжкафедральне наукове співробітництво. Активізоване залучення до наукової роботи практичних лікарів та студентів. Троє аспірантів успішно

завершили навчання із захистом ступеня PhD, 2 із них працюють на кафедрі, 1 – практикуючий лікар. Виконуються докторська та кілька PhD-робіт. У 2023 році вийшов друком у співавторстві підручник «Сексологія та сексопатологія» під редакцією професора М. І. Бойка, підготовлений силами опорної кафедри зі спеціальності.

Широко впроваджені сучасні ендоскопічні методи малоінвазивного хірургічного лікування сечокам'яної хвороби – перкутанна нефролітотрипсія та фіброендоскопія.

Кафедра урології наразі є одним з провідних навчальних та наукових підрозділів урології в Україні. Вона має багату історію та славні традиції, наділена значним потенціалом подальшого розвитку задля того, щоби подовжувати справу своїх авторитетних засновників і гідно представляти Національний медичний університет імені О. О. Богомольця.

Редакція журналу «Здоров'я чоловіка» долучається до привітань і щиро вітає колектив Національного медичного університету імені О. О. Богомольця з нагоди 100-річчя від дня заснування кафедри урології